

УДК 392.3:745.5(477.5)"19"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2025.160.13>

Ірина СИМОНЕНКО, провідний фахівець

ORCID ID: 0009-0008-6654-5819

e-mail: iryna.symonenko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДЕКОРАТИВНО-ХОУДОЖНЄ ОФОРМЛЕННЯ ІНТЕР'ЄРУ НАДДНІПРЯНЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Вступ. У другій половині ХХ ст. оформлення сільських житлових інтер'єрів Наддніпрянщини в декоративно-художньому стилі впливало на формування культурної ідентичності українського народу. У пропонуванні статті розглянуто особливості оформлення внутрішнього інтер'єру осель, вплив факторів на формування інтер'єрних рішень, декоративних елементів і кольорової гами. Проаналізовано основні стилістичні напрями: поєднання традиційних художніх прийомів з новими матеріалами та формами, що стало наслідком збереження народних традицій в оформленні сільського житлового простору.

Методи. У ході дослідження були використані такі методи: для вивчення суспільно-культурних процесів, що впливали на формування інтер'єрів у Наддніпрянщині – історико-культурний аналіз; для зіставлення особливостей оформлення інтер'єру в другій половині ХХ ст. – порівняльний метод; для відтворення мистецького оформлення інтер'єрів – аналіз архівних матеріалів і періодичних видань; описовий метод використано для фіксації декоративних елементів і матеріалів і метод польового дослідження (опитування) – для виявлення збережених інтер'єрних рішень у приватних просторах.

Результати. Декоративно-художнє оформлення інтер'єру Наддніпрянщини у другій половині ХХ ст. зазнало змін, унаслідок яких переплелися стилі "радянського" ампіру з елементами українського бароко та народного орнаменту. Зібрані свідчення респондентів підтверджують використання настінного розпису, декоративних тканин, килимів, gobелів, рушників в оселях селян. Оскільки провідну роль відігравали місцеві митці та художньо-промислові комбінати, то сільські інтер'єри почали оформлювати з використанням сучасних і нових матеріалів, зберігаючи етнічні мотиви.

Висновки. Поєднання традиційних і новітніх підходів у декоративному оформленні інтер'єрів – є важливим етапом розвитку регіональної національної культури Наддніпрянщини. Друга половина ХХ ст. дає змогу простежити культурні зміни, що сприяли збереженню матеріальної і нематеріальної культурної спадщини цього регіону.

Ключові слова: Наддніпрянщина, декоративно-художнє оформлення, інтер'єр, декор, житло, сільська естетика.

Вступ

Декоративно-художнє оформлення житлових приміщень відіграє важливу роль у формуванні культурного й естетичного середовища Наддніпрянської України у другій половині ХХ ст. Під впливом урбанізації інтер'єр зазнав значних змін, виникла нагальна необхідність визначити місце та роль елементів традиційної народної культури в оформленні сучасного житла.

Українське декоративне мистецтво віками набувало досконалості, багате і різноманітне за своїми формами, виробляло самобутній стиль, бездоганний своєю внутрішньою завершеністю. Використання всього якісного, досконалого, прогресивного відповідає не лише сучасним вимогам життя, а й кращим національним традиціям й естетичним уподобанням народу. Багатство кольору відображається у вишивці і різьбі по дереву, ткацтві й настінному малюванні, у кераміці – усе це зберігали і передавали з покоління в покоління.

Збереження та вивчення традиційного сільського інтер'єру наддніпрянців нині є надзвичайно актуальним питанням. Дослідження декоративно-художнього оформлення оселі у другій половині ХХ ст. дає змогу краще зрозуміти регіональні особливості, процеси трансформації сільського середовища та спадкоємність культурних і народних традицій.

Мета і завдання дослідження полягають у вивченні й аналізі особливостей декоративно-художнього оформлення інтер'єру сільського житла Наддніпрянщини у другій половині ХХ ст., визначенні й виявленні його характерних стилістичних рис, дослідженні впливу чинників на інтер'єрні практики та взаємозв'язок між народними традиціями і сучасними тенденціями в контексті української культурної спадщини. Крім цього, необхідно проаналізувати історичні, соціальні та культурні передумови, що вплинули на формування інтер'єрів у

Наддніпрянському регіоні у другій половині ХХ ст.; визначити основні напрями та декоративні прийоми, що застосовувались в оформленні інтер'єрів в цей період; дослідити роль промислових підприємств, художньо-виробничих комбінатів, художників, митців у створенні естетичного середовища в приватних просторах; виявити характерні елементи декоративної традиції.

Методи

Заявлена нами проблема може бути розв'язана за допомогою поєднання методів структурного аналізу з елементами ретроспективного та порівняльно-історичного підходу.

Історіографія питання доволі різноманітна, охоплює як етнографічні, музейні дослідження, так й архітектурні підходи. Охоплює аналіз наукових і публіцистичних джерел у контексті інтер'єрного оформлення, декоративного мистецтва, етнографії й архітектури. Основні джерела, що формують історіографічне поле цього питання – наукові дослідження з народного мистецтва, історії та етнографії, де значну увагу приділено народним традиціям в оформленні житла.

Декоративно-художнє оформлення інтер'єру Наддніпрянщини привертало увагу багатьох дослідників, науковців, етнографів і мистецтвознавців, які вивчали особливості народного житла цього регіону. Дослідження охоплює різноманітні аспекти, від планування житла до декоративного оздоблення, відображаючи багатство та різноманітність української культурної спадщини.

Комплект листівок із фотографіями вишивок, килимів, панно, дерев'яних виробів, орнаментальних тарілок, писанок, розписів на гутному склі або посуді можемо бачити у фотонарисі "Народне мистецтво. (Україна)" (Юрченко, & Міндель, 1967). Автор аналізує традиційне українське народне житло, вплив природних умов, місцевих матеріалів і культурних традицій на формування інтер'єру, підкреслюючи його регіональні відмінності.

© Симоненко Ірина, 2025

У роботах молдавських етнографів наведено аналогії спільності виробів домашніх промислів Молдови й України. Це помітно у візерунках килимів й у настінних рушниках. Автори відзначають схожість техніки різьби по дереву у прикрасі ліжка токарними деталями (Зеленчук, 1968, с. 59–72).

Архітектурні підходи до декоративного оформлення сільського житла відображено у праці "Українське народне житло" (1972). В. Самойлович досліджує архітектурно-будівельні та декоративно-художні традиції українського сільського житла. Підкреслює важливість збереження пам'яток народної архітектури та вивчення традиційних прийомів оформлення інтер'єру.

У статті М. Коломійця "Про національні і регіональні особливості архітектури України" (1994) розглядається вплив природних умов та місцевих матеріалів на формування архітектурного стилю й інтер'єру.

Видавництва другої половини ХХ ст. – це ілюстровані джерела, що репрезентують меблі, настінний декор, вишиті рушники та декоративний посуд, що висвітлені в альбомах з народного мистецтва України.

В альбомі "Музей українського народного декоративного мистецтва" (2009) представлено всі види декоративного мистецтва різних регіонів України: килимарство, ткацтво, вишивку, кераміку, вибірку, скло, фарфор, фаянс, що становить понад 77 тис. творів ХV–ХХІ ст.

У книзі В. Масенка "Українська хата" (2012) досліджується еволюція українського народного житла, охоплюючи Наддніпрянщину. Автор розглядає архітектурні особливості, декоративне оформлення та символіку, пов'язану з традиційною хатою.

У науковій статті Н. Поліной "Традиційна українська писанка: генеза та особливості геометричного орнаменту" (2015) представлено аналіз основних характерних відмінностей та особливостей, що існують у мистецтві писанки (символіки та знаків), які також використовувались в оформленні інтер'єру.

Окрім уже згаданих дослідників, вивченню регіональних особливостей народного інтер'єру в Україні присвячено низьку праць інших науковців й етнографів. Їхні дослідження охоплюють різні аспекти традиційного житла, від планування до декоративного оздоблення, з урахуванням регіональних відмінностей.

У роботі С. Оборської "Декоративно-художні особливості оформлення сільського житла Наддніпрянщини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)" (2018) проаналізовано декоративні елементи інтер'єру сільських хат Наддніпрянщини, зокрема розписи, вишивки, витинанки й інші форми народного мистецтва. Авторка також розглядає вплив соціокультурних факторів на формування естетики житла.

У колективній монографії "Українське декоративно-ужиткове мистецтво" (Чорношочков та ін., 2019), виданій з нагоди 105-річчя Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, розглянуто історію, теорію і процес розвитку окремих видів українського декоративно-ужиткового мистецтва, де особливу увагу приділено різновидам народного мистецтва Полтавщини.

У спільній роботі Т. Саєнко й А. Завийбороди "Регіональні особливості оздоблення вишивкою комплексів народного вбрання на Україні" (2019) досліджено регіональні особливості вишивки, яка використовувалась для оздоблення одягу й інтер'єру – сорочки, хустки, фартухи,

скатертин, панно, фіранки, оббивки меблів. Це натуралістичні квіткові композиції, притаманні різним регіонам України, що відображають багатство та різноманіття української вишивальної традиції. Дослідниці звертають увагу на те, як вишивка не лише виконувала декоративну функцію, але й слугувала засобом вираження регіональної ідентичності й естетичних уподобань.

У працях дослідників Н. Глухенької "Декоративно-ужиткове мистецтво Дніпропетровщини" (1971) та В. Скуратівського "Копище – попіл і рушник" (1970) прослідковуються традиції вишивки, інновації у візерунках і роль рушників у побуті й обрядах того часу.

Учені підкреслюють багатство та різноманітність народної культури, надають глибоке розуміння декоративного оформлення сільського інтер'єра традиційного житла в українській архітектурі та етнографії.

Важливим джерелом для вивчення народної архітектури та декоративного мистецтва Наддніпрянщини є музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в Києві¹ та Переяславі². Експозиції музеїв охоплюють автентичність хати із характерним оздобленням, що відображають традиції регіону. У наукових дослідженнях співробітників музею, зокрема працях, нарисах, путівниках – опубліковано й задокументовано матеріали, присвячені народному житлу.

Інститут народознавства НАН України у своєму складі має один із найстаріших та найвідоміших етнографічних музеїв України – Музей етнографії та художнього промислу³. Музей розташований у Львові і володіє фондом понад 72 тис. експонатів й артефактів, серед яких унікальні зразки народного мистецтва, декоративно-ужиткових виробів, кераміки, текстилю, металевих виробів тощо. Попри те, що основна увага музею зосереджена на Західній Україні, його фонди містять і чимало експонатів з Наддніпрянщини.

Варто врахувати, що дослідження другої половини ХХ ст. подавали матеріал у світлі "радянського способу життя", тому декоративне оформлення інтер'єру розглядалось не лише як етнографічний об'єкт, а й як засіб "виховання". Сучасні дослідження з декоративно-художнього оформлення інтер'єру сільського житла Наддніпрянщини зосереджуються як на контексті збереження народних традицій, так і на аспекті їх змін упродовж часу.

Результати

До середини ХХ ст. декоративне оформлення народного житла наддніпрянців було переважно селянським й охоплювало зазвичай сферу речей селянського побуту – меблі, одяг, зброю, сільський реманент. Вироби виготовляли лише з місцевої сировини: глини, шерсті, конопель, льону, шкіри, і таких матеріалів, як дерево, кістка, метал і солома.

З другої половини ХХ ст. декоративно-художнє оформлення вийшло за межі селянського і родинного, збагатилось новими формами та змістом. Водночас інтер'єр зберігає народні традиції та своєрідність завдяки широкому застосуванню в оздобленні ткацтва, килимарства, художній обробці дерева, вишивці, кераміці, художньому склу, фарфору, декоративному розпису та кахельній плитці.

У цей час на красу в побуті наддніпрянців працювали державні й кооперативні виробничі об'єднання України в таких містах, як Решетилівка, Опішня (Полтавщина), Ічня, Дігтярі (Чернігівщина), Богуслав, Дибинці (Київщина), Кролевець, Ромни (Сумщина). Головними

¹ Національний музей народної архітектури та побуту України. <https://www.pyrohiv.com>

² Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав". <https://niez.com.ua>

³ Музей етнографії та художнього промислу. https://museum-portal.com/ua/muzeji/146_muzey-etnografiyi-ta-hudozhnogo-promislu

зкладами з удосконалення ткацької майстерності вважали Дегтярівську, Кролевецьку, Решетилівську, Олещівську майстерні.

Традиційні фабричні тканини для прикрашання інтер'єру користувалися попитом серед українців в їх повсякденному житті та побуті. Серед них скатертини – для застелення столів; покривала – для прибирання постелі; рушники, килими – для прикрашання й утеплення стін; килимові доріжки – для підлоги. Паралельно використовували і сучасні види: доріжки, порт'єри, декоративні серветки, накидки. До тканин, що мали господарське призначення, належала і мішкочина (Ткацтво в Україні, 2025).

Килимарство в Україні відоме здавна. Килими виробляли вручну та на верстатах. Фарбуючи вовну в різні кольори, майстри створювали вироби, що були чудовою прикрасою хатнього інтер'єру. Килими різних областей України вирізнялися своїми особливими рисами. Для Полтавщини характерні безворсові двобічні килими з рослинною орнаментикою – у вигляді гілки або квітки. Нині популяризацію та збереження спадщини українського килимарства здійснює Всеукраїнський центр вишивки та килимарства¹.

Одним із найвідоміших центрів народних промислів другої половини ХХ ст. є *Решетилівська фабрика художніх виробів імені Клари Цеткін*. Виробництво декоративних тканин, доріжок, скатертин, килимів, вишиваних рушників, сорочок – вирізнялося своєю декоративністю та яскравістю барв. Фабрика проіснувала з 1960 до початку 2000-х рр. З Решетилівки походить унікальний, складний тип вишивки – білим по білому. Саме решетилівське килимарство є найбільш впізнаваним за стилем, орнаментами, колористикою, естетикою. Вишукане пастельне ткацтво, визнано далеко за межами України, килими цих майстрів прикрашають найповажніші світові зали, зокрема і в ООН. *Надія Бабенко* створила килим "Дерево життя" (1969), що прикрашає блакитну кімнату штаб-квартири ООН (Нью-Йорк). Цей килим із рослинним орнаментом був подарунком від України.

Килим, створений у техніці ручного ткацтва майстрами-ткачами та художниками-професіоналами містечка Решетилівка Полтавської обл. (автори – С. Кириченко та Н. Клейн), став вагомим внеском до скарбниці кращих сучасних творів декоративного мистецтва України.

Килими Київщини більш насичені за кольором. У їхніх композиціях наявна кайма, що заповнюється квітковим орнаментом на світлому тлі.

Богуслав здавна вважали центром традиційного ткацтва, вишивки та гончарства. Під час Другої світової війни *Богуславська суконна фабрика* зазнала руйнувань, але згодом її вдалося відновити. Підприємство виробляло декоративні тканини, килими, скатертини, рушники, штори, налавники, покривала, доріжки, серветки. Серед орнаментів домінувала восьмипроменева зірка із характерною технікою човникового ткання. На білому тлі гармонійно поєднувалися червоний, чорний, синій і жовтий кольори.

У післявоєнний період була відкрита ще одна фабрика – "Перемога", де щороку виготовляли тисячі виробів: рушники, серветки, скатертини тощо. Упізнаним символом Київщини, й України загалом, стали виразні орнаменти у червоній, синій і чорній гамі.

Богуславська фабрика, яка тепер випускає пледи, хустки, пончо, тканини для взуття й інтер'єрів, є єдиною в Україні з повним циклом виготовлення махрових виробів, що активно використовуються в оздобленні

сучасного інтер'єру. Серед асортименту – вишукані перебіріні тканини для одягу та побуту, скатертини, доріжки, килими, рушники, тканини для суконь, спідниць і фартухів. Декоративне оформлення ґрунтується на традиційних орнаментальних мотивах – зірках, ромбах, решітках, стовпчиках.

Сучасні тенденції оформлення приміщень постійно вимагають змін. Килим став не лише предметом покриття для підлоги чи стіни, але й справжнім об'єктом мистецтва, що може визначити стиль приміщення та зробити його затишним й елегантним (Килими в сучасному інтер'єрі, 2025).

З другої половини ХХ ст. килимарство відродилося у Магдалинівському (нині Новомосковському), Царичанському (нині Дніпровському) районах Дніпропетровщини. Тепер інтер'єри селян прикрашають килими місцевої роботи. У Дніпровському р-ні ще лишився народний звичай ткати настінні килими – невеличкі за розмірами з видовженою формою. Це килими з рослинною та геометричною орнаментикою. Традиційні залазники тепер виконують функцію приліжкового килима в кухні або служать покриттям для диванів. Підлогу вкривають тканими кольоровими доріжками, які виготовляють з вузьких ганчіркових смужок, ритмічно чергуючи різнокольорові смуги в певній послідовності.

Створюючи ескізи орнаментів для килимів, відома українська художниця *Олена Кульчицька (1877–1967)* зробила значний внесок у розвиток українського килимарства.

Житлове приміщення доповнювали **декоративні тканини**, такі як рушники, скатерті, серветки, доріжки, що мають свої характерні мотиви, кольори, прийоми орнаменталізації та ткання. У наш час декоративні тканини, що демонструють розмаїття форм, технік і художніх рішень, – є частиною музейних колекцій і фондів, де зберігаються зразки з різних регіонів України. Високими художніми якостями відомі тканини із селища Дігтярі, що на Чернігівщині.

У давнину *Дігтярівська фабрика* створювала жіноче поясне вбрання – плахти, із характерним картатим візерунком. Спираючись на ці зразки, колектив фабрики створював цілі декоративні ансамблі килимів, покривал, порт'єр, подекуди і спідниць у стилі народного орнаменту. Виробам притаманна насичена кольорова гама: синій, помаранчевий, охристо-золотий, коричневий, пурпурно-вишневий і зелений. Основні мотиви – розети та ромби.

Історія *Олещівської майстерні* була дуже недовгою. Заснована у 1902 р. вона мала коротку історію, але залишила вагомий культурний спадок. У 1927 р., попри її успішність, майстерню закрили, а в період Другої світової війни її було знищено пожежею.

У другій половині ХХ ст. ще вкривали ліжником з білосніжними вишитими наволочками піл і ліжко, лави – вузькими налавниками, стіни оздоблювали великим килимом геометричного чи квіткового орнаменту, що гармонійно доповнювала вишита чи тканна скатертина на столі. Домоткані килими та рядна водночас виконували як естетичну, так і практичну функції. З 80-х років ХХ ст. доморобні рядна майже зникли з ужитку, натомість широкі увійшли в побут фабричні ткацькі вироби.

Найбільш улюбленим і розповсюдженим оформленням хатнього інтер'єру залишалися рушники – "кролевецькі", "роменські", рідше "гетьманські". Ними оббивали ікони, сімейні фотографії і хату на свята (Щербань, 1989).

Найпоширеніші *"Кролевецькі рушники"* – походять з міста Кролевець (тепер Сумська обл.), вони мали

¹ Всеукраїнський центр вишивки та килимарства. <https://aucecw.com.ua>

симетричні композиції з трьома основними смугами орнаменту, такі як рослинні мотиви (дерево життя, квіти, вазони, лінії, дубове листя). Часто зустрічається "берегиня" – жіноча фігура з піднятими руками, або фігури птахів. Традиційні кольори: насичений червоний на білому тлі, іноді з додаванням чорного, жовтого, зеленого, де червоний символізує життя, любов, силу, білий – чистоту і сакральність.

Кролевецька фабрика художнього ткацтва є найбільш відомою в Україні. Вона виготовляє тканини, як елемент етностилу що оздоблює сучасне, переважно, сільське житло. До її готової продукції входять декоративні рушники, покривала, скатертини, наволочки для диванних подушок, килими, серветки тощо.

Роменські рушники – це один із найвиразніших варіантів вишиваної традиції, що має особливу художню стилістику, яка відокремлює їх від інших. Рушники походять із міста Ромни (Сумщина) та його околиць. Вишивка щільна і зосереджена на кінцях рушника – середина залишається чистою, хоча іноді має вузьку смугу орнаменту. Композиція часто симетрична, а візерунки розташовані дзеркально з обох боків. Орнамент має геометризovanі рослинні мотиви, зокрема: "дерево життя", ромби, хрести, восьмипроменеві зірки. Традиційна гама: червоний + чорний – "де червоний – то любов, а чорний – то журба". Роменські рушники відображають ідентичність і традиції Наддніпрянщини, її пограничний характер між Лівобережжям і Слобожанщиною.

Гетьманські рушники – це умовна назва, що пов'язана з періодом Козацької доби (XVII–XVIII ст.). Таких рушників зберіглося небагато. Музей гетьманства¹ та Національний музей народного декоративного мистецтва² мають окремі зразки та реконструкції. Ці рушники виконували репрезентативну та сакральну функцію, відображали синтез народної та шляхетної культури. Використовувались виключно під час важливих церемоній і були вишукано оздоблені шовком або дорогими нитками. Вишивка пов'язана з козацькою символікою: хрести, списи, тризуби, птахи, дуби.

У сучасному сільському інтер'єрі кількість рушників скоротилася, проте вони не втратили своєї художньої, обрядової, символічної й ужиткової цінності.

Із 70-х років XX ст. виготовлення рушників проводиться залежно від їх призначення – для оформлення інтер'єрів на офіційні урочистості чи виставки. Якщо в минулому вишиваними рушниками оздоблювали портрети, вікна, двері, деталі кімнатного інтер'єру, то тепер вони виставляються як художньо-декоративні твори.

Розширюється і збагачується символіка оновленого традиційного рушника – старі функції рушника зникають. У традиційні геометричні або рослинні малюнки рушників вводяться вишивки радянської емблематики у вигляді п'ятикутних зірок, серпа і молота, державного герба, колосся (Келембетова, 1974, с. 83–88).

У цей час успішно розвивається *вишивка* – давній і улюблений засіб декорування інтер'єру, рушників, скатертин, одягу. Кожна область, а часто й окремі села Наддніпрянщини мають свої особливості і техніку виконання. Вишивка в селах Наддніпрянської України характеризувалася технікою занизування, набирування, гладі, хрестика, переважали червоно-чорні кольори з домішкою синього або білого. На Київщині домінує рослинний орнамент із гронами винограду, калини, у червоно-чорних кольорах. На Полтавщині – ніжні і світлі, або зовсім білі тони. Незважаючи на обмеженість кольорової гами, вишивка

славилася виразністю, лаконічністю, простотою і високою художністю. У деяких районах Полтавщини вишивали рушники "тамбурним" швом, "ціпковою гладдю" та гачком – такі рушники прикрашали дзеркало й ікони у хатах.

"Простирадла, завіси для ліжка та подушки в декорованих наволочках, прикрашали інтер'єр хати, і були вишиті різноманітними техніками" (Герасько, 2015, с. 43–50).

Узори на рушниках часто не були однаковими – менше вишиваними для будня і більше – для свята. Основним орнаментальним мотивом на них були прості і вишукані узори: "квітка", "дерево", "вазон". Зазвичай вишивали "хрестиком" червоним, чорним, синім кольорами, поєднуючи барвисті узори з білими мережками. Деякі частини узору застеляли щільно гладдю, що створювало своєрідний художній ефект.

Поруч із рушниками і серветками органічно доповнювали інтер'єр *гончарні вироби*. Гончарство – один із найдавніших видів народного ремесла. З другої половини XX ст. гончарство Наддніпрянщини, як складова етностилу оселі, перетворюється на важливий елемент інтер'єру – засіб самовираження й ідентичності.

У цей період активно діють потужні осередки в Опішні, Межиріччі, Диканьці, Новоселівці, Великій Багачці, що на Полтавщині. Тут переплітаються регіональні традиції із сучасними формами як у побутовому, так і декоративному керамічному мистецтві.

Визнана столиця українського гончарства та провідний центр художньої кераміки – *Опішня*. За ініціативою місцевих кустарів і мешканців навколишніх сіл у 1929 р. було засновано артіль "Художній керамік". У 1970-х рр. артіль зазнала реорганізації, перетворившись у завод з гончарних виробів. Майстри гончарної справи творили дива з глини, створюючи широкий асортимент речей щоденного вжитку – миски, глечики, супники, макітри, куманці, кухлі, тарелі, ковбасниці, свічники, дзбанки, барильця, тикви. Усе це використовували в повсякденному житті. Поряд із цим виготовляли й декоративні вироби: баранці, леви, коні, олені, птахи, дитячі свистунці, сюжетні набори скульптурок. Витвори гончарів отримали визнання, ними милувалися на численних виставках, конкурсах і фестивалях як в Україні, так і за її межами.

Серед яскравих представників різних поколінь опішнянських гончарів – *Гаврило Пошивайло (1909–1991)*, найвідоміший творець народної кераміки другої половини XX ст. У своїй творчості майстер основний акцент робив на ужитковому посуді, оздобленому традиційними орнаментами. Уміло поєднував традиційні мотиви Полтавщини з власним авторським баченням.

Олександра Селюченко (1921–1987) – українська гончарка, народна художниця декоративної кераміки, яка прославилася декоративними скульптурами з глини. Серед її гончарної пластики вирізняються фігурки людей (жінки з дітьми, наречені, господарі), фантастичні звіри та птахи, а також сюжетні композиції "мати з дітям", "козак і дівчина".

Майстри славилися як ужитковим, так і декоративним посудом, іграшками та кахлями. Їхні вироби є визнаними культурними символами України, які нині прикрашають музеї, виставки та приватні колекції.

У сільських хатах зберігалась давня традиція виставляти посуд на мисниках, полицях, етажерках або в сервантах, де він слугував не тільки для щоденного вжитку, а й виконував естетичну і прикрашальну функції в інтер'єрі. В осучаснених оселях сільського житла ці вироби набули суто декоративного значення. У виробках переважає

¹ Музей гетьманства. <https://hetmanmuseum.com.ua>

² Національний музей народного декоративного мистецтва. <https://www.mdmu.com.ua>

природна палітра – з коричневими, зеленими, жовтими, білими та синіми кольорами. Орнамента багата та різноманітна: серед мотивів зустрічаються рослинні орнаменти, хвилеподібні лінії, зображення тварин, птахів, сонячної символіки, а також поодинокі геометризовані елементи.

Київщина та Черкащина не були осередками масового гончарного виробництва, але існували локальні майстерні та приватні майстри. Відомими центрами були Дибинці на Київщині та Ічня на Чернігівщині.

Унікальне явище в українському гончарстві – *Дибинецька* кераміка. Гончарна традиція має історичне коріння. Місцеві майстри здавна виготовляли ужитковий посуд, такий необхідний у щоденному побуті. Окрасою дибинецьких виробів є декор, що вирізняється плавними лініями орнаменту. Особливою окрасою є штриховка у вигляді "гребінки", що зустрічається лише на Київщині. Розпис надзвичайно декоративний: рослинні та тваринні мотиви перетворилися на фантастичні істоти і нагадують казкові рослини, птахів, риб. Кожна деталь – квітка, листок, завиток передає глибоке відчуття та уяву майстра.

Поряд з ужитковим посудом майстри створювали й іграшки. Декоративні свищики або "свистунці" традиційно виготовляли на Київщині. Серед майстрів – *Омелян Железняк (1909–1963)* – видатний український художник-кераміст, який прославився не лише виготовленням традиційного посуду, а й декоративними виробами, зокрема "свищиками". Уміло поєднуючи класичні форми українського гончарства з індивідуальним підходом до орнаменту, його роботи відзначалися витонченістю форм, декоративністю та багатством кольорів.

Одна з найяскравіших представниць династії гончарів, дружина *Омеляна Пошивайла (1914–1989)*, званого кераміста, етнографа, дослідника і засновника Музею гончарства в Опішні¹ – *Марія Пошивайло (1923–2013)*. Родом з Полтавщини, українська народна майстриня мала вплив на розвиток глиняної іграшки та декоративної кераміки по всій території Наддніпрянщини, зокрема й на Київщині. Свистунці Марії – це не лише іграшки, а справжні витвори мистецтва у вигляді птахів, коників і "вигаданих істот". Разом із чоловіком вони утворили творчу родину, що зберігала і розвивала традиції українського гончарства. Свистунці й тепер виконують роль декоративного елемента в інтер'єрі – як прикраси сільської оселі.

Провідним центром художньої кераміки Лівобережної України була *Ічня*. Ічнянські майстри створювали розписний посуд і кахлі, що вирізнялися декоративністю та майстерністю виконання. Їхні вироби цінували, вони користувалися попитом не лише в рідному краї, а й далеко за її межами. Гончарне мистецтво Чернігівщини має глибокі традиції. Мистецтво роботи з глиною передавалось із покоління в покоління, створюючи місцевий стиль із характерними рисами, притаманними лише цьому краю.

Особливої уваги заслуговує ім'я *Якова Брюховецького (1931–2006)* – видатного майстра, творчість якого стала помітним явищем у сфері декоративно-ужиткового мистецтва України. Брюховецький уміло поєднував народні традиції із власною мистецькою манерою й особистим стилем.

Українське традиційне гончарство лягло в основу творчості художників *Васильківського майолікового заводу*. Їхні вироби прикрашені рослинними мотивами з елементами геометричного узору: крапинками та лама-ними лініями.

У другій половині ХХ ст. фабрично-заводське виготовлення багатьох речей поступово призводить до занепаду окремих галузей. Легка промисловість виготовляє

необхідні предмети побуту, і коли в хаті можна ще побачити розписаний гончарний посуд, то це данина традиції ніж практична потреба.

У виготовленні декоративного посуду набуло значного поширення мистецтво *кераміки*. Орнаментований кольоровий посуд – "глечики", "миски", "куманці", "баранці" – були прикрасою традиційного інтер'єру сільського дому. Серед більшості районів Наддніпрянської України керамічний посуд має темне, зазвичай теракотове або зелене тло, по якому зроблено яскравий багатобарвний орнамент.

"Завдяки контрастному співвідношенню з фоном стіни, посуд більш помітний в інтер'єрі житлового приміщення і набуває особливого – декоративного звучання" (Самойлович, 1989, с. 115–170).

Розписні "миски" зазвичай виставляли на полицях над віконними або дверними прорізами, як декоративний елемент. Їх прикрашали орнаментальними, тематичними або сюжетними малюнками, що відображали народну символіку та побутові сцени.

Зі спогадів респондента: "При вході в хату, ліворуч – мисник із фігурним різьбленням. У миснику – глиняні мальовані миски і фабричні полумиски Будянського фаянсового заводу. У кутку кімнати – ікона божої Матері, прикрашена білим мережаним рушником" (Зозуля, 2013).

Використання традиційного різноманітного керамічного посуду, як одного з елементів декоративного оздоблення сільського інтер'єру, залишається актуальним і донині. Найкращі зразки фабричного посуду, чи місцевого виготовлення мають традиційне орнаментальне оформлення і слугують гідною окрасою сучасного будинку. Художня кераміка, яку використовують для оздоблення сільського інтер'єру, зазвичай прикрашена народним орнаментом (Данченко, 1974).

Орнамент є одним із найпопулярніших засобів декоративного оздоблення інтер'єру. Він ніколи не є самоціллю, він не заважає користуванню виробом і не знижує його міцності, натомість підкреслює його форму і призначення. Той самий мотив у різних матеріалах, наприклад, у глині, дереві чи тканині, набуває специфічного чи живописного звучання, створюється багатство декоративної палітри. Це і зиг'заг, і хвиляста лінія, і різьбленням на дереві, вишиванням, різком на гончарній мисці або на писанці в різноманітних варіантах і поєднаннях. Види і форми орнаменту – це результат великого творчого досвіду, набутого народом на всіх етапах духовного розвитку. Особливості місцевого рослинного і тваринного світу впливають на характер орнаменту декоративного мистецтва і поєднання фарб.

Протягом останніх років у Наддніпрянській Україні **розпис** став самостійною галуззю декоративного мистецтва.

Настінний розпис як засіб декоративного оздоблення народного житла найбільш широко використовувався до середини 50-х років ХХ ст. Фактично він повторював орнаментику вишивок і килимів. Якщо в окремих селах настінний розпис мав масове поширення, то в інших зустрічався рідше; в одних селах переважали декоративний розпис фасадів, а в інших – інтер'єрів (Декоративний розпис та орнамента, 2025). З часом у деяких регіонах можна чітко простежити тенденцію заміни настінного розпису рельєфним орнаментом або штучної фактурою.

Використання кольору пов'язане з особливостями такого матеріалу, як глина, з її властивостями й обробкою. Каркасні, монолітні, в окремих випадках рубані з брусів стіни, обмазані шаром глини, можна було фарбувати у білий або інші світлі тони, що підвищувало естетичну

¹ Музей гончарства в Опішні. <https://opishne-museum.gov.ua>

якість споруди. Обмазування стін глиною створювало широкі можливості для декоративних композицій та стилювало до настінного розпису. Обмежені матеріальні можливості селян не давали змоги використовувати дорогі й довговічні матеріали для оздоблення, тому глина стала будівельною і художньою основою оформлення сільського інтер'єру.

Настінний розпис використовували як на глиняних, так і на дерев'яних стінах. Прикладом є рубані хати Київщини та Полтавщини, де інтер'єр залишався без обмазування глиною, а стіни прикрашали настінним розписом. Такі зразки збереглися дотепер і є цінним джерелом. Розписи стін наддніпрянців були поширені в тих регіонах, де глину використовували як основний будівельний матеріал. Гладка поверхня обмазаної і побіленої стіни давала можливість для художнього оформлення. Такі настінні розписи часто поєднувались з іншими видами народного мистецтва – гончарством, ткацтвом, вишивкою, килимарством – утворюючи єдину гармонійну атмосферу традиційної оселі.

Сестри *Ярина (Ірина) Гоменюк (1913–1989)* та *Софія Мельник-Гоменюк (1921–2001)* видатні художниці наївного мистецтва з села Війтівка (нині Родниківка), що біля Умані (Черкащина). Свою творчу діяльність сестри почали із розпису квітами сільських хат, використовуючи пензлики із трав. Згодом перейшли до гуаші на папері.

Уперше про сестер-художниць заговорили у 60-х роках, коли їхні роботи почали привертати увагу мистецтвознавців. Відомий український маляр, декоратор і мистецтвознавець *Нарцис Кочережко* писав: "Поміж квітами уплелися люди, якісь окрилені звірята, птахи, метелики. Якщо Ярина писала здебільшого на білому тлі, то в Софії – яскраві відкриті кольори: сині, червоні, зелені, жовті" (Ямборська, 2025). Стиль сестер вирізняється живописною барвистістю, казковою уявою і щирістю, що робить їх твори яскравим явищем наївного мистецтва.

Шамшур Микола Гаврилович (нар. 1948 р., в с. Поділля, що на Київщині) – маловідомий, але самобутній художник наївного мистецтва, чия творчість пов'язана з традиціями народного декоративного оформлення житла. Його стиль – орнаментальний розпис фасадів будинків, виконаний у власній манері. Основний елемент розпису – ромб із розширеними кінцями, що візуально нагадує знак риби або нескінченності. Кольорова палітра митця повторюється у вертикальних композиціях на світло-сірому тлі, заповнюючи простір червоно-коричневими геометризОВАНИМИ малюнками (Шамшур, 2022).

Мистецтво Миколи Шамшура не обмежувалося архітектурним розписом, серед його творчих робіт можна знайти живописні твори з побутово-сільською тематикою, де простежується той самий наївний погляд на світ. Його мистецький репертуар неодноразово експонувався на виставках у Баришівському (нині Бориспільському) районі, де митець здобув визнання серед місцевої громади як продовжувач традиційного сільського образотворення.

Із 70-х років для оброблення стін житлового приміщення активно використовували нові будівельні матеріали; після вирівнювання штукатуркою їх можна пофарбувати чи обклеїти шпалерами, покласти плитку.

В інтер'єрі сільських житлових осель другої половини ХХ ст. ще розписують печі, стіни, стельові балки, а в ряді районів – і меблі. Дослідники наголошують на тому, що в розписі митець виявляє не тільки свій талент, але й світосприйняття.

Для настінного розпису найбільш характерна рослинна орнаментика, що складається з квітів, листя, плодів, стебел й інших мотивів, пов'язаних яким-небудь загальним композиційним рішенням. Майстри часто

зображують форми живої природи у вигляді квітів, листя дуба, клена, барвінку, плодів винограду, вишень, слив, а іноді складовим елементом орнаментальної композиції є і зображення різних птахів. Геометричний орнамент зазвичай служить лише частиною загальної композиції. Іноді рослинний орнамент має явно виражені геометризОВАНІ форми. Теми із тваринного світу бачимо вкрай рідко. У цих прийомах відчувається вплив стародавніх, добре знайомих народному майстру мотивів різьби по дереву.

До середини ХХ ст. для настінного розпису найбільш часто застосовували земляні фарби, крейду, сажу, синьку та різноманітні рослинні фарби – відвари, соки, настоянки з ягід, трав, гілок.

У післявоєнний період починають використовувати анілінові фарби (що дають зазвичай більш яскраві забарвлення) або поєднання анілінових і рослинних фарб. У Дніпропетровській обл., наприклад, анілінові фарби розводили на яйці, причому в одних випадках використовували білок, який надає фарбам блиск, в інших – жовток, надаючи яскравості.

"Стіни в середині хати миті, долівка глиняна, трамбована, мазана, а по периметру підведена вохристою глиною" (Карандеева, 2017, с. 249–253).

Характерною рисою настінного розпису є те, що весь малюнок орнаменту, розгорнутий на стіні, має площинне зображення. Настінним розписом 60-х років прикрашають стіни житлового приміщення: це зазвичай традиційні композиції типу "Хмелик", що розміщується у верхній частині, у вигляді фриза, або "Вазон" – композиція у вигляді зростаючого з вазона стебла рослини з гілками, листям і квітками, яку наносять у простінках між вікнами.

Для Полтавської обл. настінний розпис не був типовим. Окремі випадки цього ми можемо пояснити впливом етнографічних районів України, як Поділля, Прикарпаття та Закарпаття. Переселенці з цих регіонів "приносили" із собою традицію прикрашати житло розписом, поширюючи цей звичай на Полтавщині.

З 70-х років широко застосовували розпис, що імітував навісні прикраси, такі як килими та вишивані рушники, букети квітів тощо. Наприклад, стіна, що не має віконних отворів, покривається розписом, який займає всю поверхню. Цей розпис має контури, що нагадують килим або шпалери. Отже, розпис великої рівної площини малюнком й орнаментом схожий на килимову композицію. Такий самий орнамент у формі рушника чи настінного вишитого рушника може обрамляти вікно, портрет або будь-який інший предмет.

З 80-х років ХХ ст. розпис стін житлових осель став надзвичайно рідким явищем, оскільки основним засобом оформлення інтер'єру стали сучасні елементи – фотопшпалери.

Характер *декоративних розписів* найкраще виявляється у прикрашенні хат рослинним орнаментом. На Полтавщині хати поодинокі прикрашали ніжним квітковим орнаментом – безкінечним хмеликом, що обрамляв вузькою стрічкою елементи грубки.

На Дніпропетровщині в Петриківці, утворилась оригінальна школа декоративного живопису, переважно на папері. У цій галузі існує ціла плеяда цікавих індивідуальностей: *Тетяна Пата (1884–1976)* – славетна народна малярка із с. Петреківці Дніпропетровської обл. З її ранніх робіт беруть початок такі провідні декоративні елементи і мотиви, як "цибулинка", "кучерявка", "виноград", "калина", "птаха на калині".

Українська майстриня декоративного живопису із с. Веселинівка Київської обл. – *Ганна Собачко-Шостак (1883–1965)* ще у дитинстві перейшла від традиційного народного розпису до декоративної графіки. Її композиції

асиметричні за формою з довільним малюнком рослинно-квіткових мотивів птахів, з буйним колоритом. По її малюнках вишивали килими та декоративні панно.

Значним явищем в українському мистецтві є творчість *Катерина Білокур (1900–1961)*, родом з с. Богданівки Київської обл. Українська художниця жанру наївного мистецтва, майстриня народного декоративного живопису, головною темою якої є природа: буйноквітуча, ніжна, вічна. Живопис Білокур – "вишивка" олійними фарбами на полотні. Тло просте, виконане чистим кольором, найчастіше синім або блакитним. Вона навіть не писала тло, а, радше, фарбувала полотно та вже поверх писала квіти.

Уміло застосувала тональну гаму двох-трьох кольорів авторка багатьох композицій із с. Болотня Київської обл. *Марія Примаченко (1909–1997)*, яка джерела і натхнення в настінних хатніх розписах прийняла з колісковою матері. Творчість Примаченко ввібрала багатотонну культуру народу: від медяників у вигляді тематичних чи фантастичних звірів, весільних виробів з тіста, якими славилася вона в селі, до старовинних тканин, килимів, вишивок, вибілок.

Декоративний розпис сільського житла районів Полтавщини прикрашався елементами різьблення на сволоках і меблях; фарбуванням печей, а також застосуванням кераміки. Найчастіше розписували дверцята шафи ("мисника") або його бічні стінки.

На Київщині декоративний розпис сільського житла вирізняється розмаїттям орнаментів і барвистістю кольорів. Широко використовуються рослинні візерунки, геометричні фігури та символічні елементи, які несли оберегове значення.

Оскільки *скриня* постає головним елементом в інтер'єрі українського житла, то її розпис має складнішу композицію орнаменту. Різноманітність декоративного оздоблення зумовлюється тональністю колірної тла, яке задає тон і впливає на художнє сприйняття. Скриня – справжня окраса хати, зазвичай виготовлена з дерева, іноді оздоблена різьбленням, художньою ковкою чи розписана яскравими кольоровими фарбами. Наприклад, у Чернігівській і частково в Полтавській обл. переважає розпис по темно-синьому або навіть чорному тлі, тоді як у Дніпропетровській обл. – на зеленому або жовтому.

На Полтавщині зустрічалися скрині із зображенням Козака Мамає – популярного героя народної картини. Постаць козака з бандурою, є одним із найпоширеніших фольклорних образів того часу, а його присутність на скрині надавала речі символічного змісту.

Серед прикрас скринь можна згадати і залізне окуття, що мало фігурні контури, або нескладний орнаментальний візерунок. Усе це створювало цілісне художнє оформлення, надаючи скрині декоративного вигляду.

У тих хатах, де зберіглися традиційні *печі*, для її фарбування застосовують два кольори: темні і світлі відтінки. Таке поєднання має естетичне і практичне значення. Світлі тони візуально розширюють простір і створюють відчуття чистоти. У темні тони забарвлюють нижні частини печі, які при топці швидко брудняться, це місця, де складають дрова, куди ставлять горщики і вгрібають попіл, чи місце, де зберігають частину кухонного посуду. Особливо у старих хатах Наддніпрянщини існує традиція всю нижню частину печі забарвлювати глиною. Натомість верхню частину й інші площини, які менше забруднюються під час роботи, фарбують у світлі кольори: білий, світло-блакитний, світло-зелений. Це створює візуальну охайність і додає відчуття простору.

У кожному окремому випадку фарбування печей має свої особливості, що відображають місцеві художні традиції й індивідуальні уподобання і смак майстрів.

Кольоровий декор печі не лише прикрашає, але й підкреслює рельєфні елементи, роблячи їх виразнішими, оскільки в умовах недостатнього освітлення хати вони можуть бути майже непомітними. Ураховуючи це, майстер підбирає кольори для окремих площин печі, щоб підкреслити форму і декоративну виразність.

"На печі все білилося, крім припічка, запічка та черені, які мастили червоною або рудою глиною. Припічок особливо тримали у великій чистоті, підмашували майже щотижня, а деякі господині і щодня. Були давні традиції прикрашати печі кольоровими підводками, по карнизах комина малюванням квітів, вазонів" (Свирида, 2017, с. 406–414).

Про мальовані печі знаходимо інформацію у творах *Івана Нечуя-Левицького*: "Квіти кругом карниза на грубі і на комині розпочала малювати Настя, а скінчив Роман. Він [...] сам повимальовував смуги з хрестиків та зірок і над дверима, і кругом вікон" (1966, с. 301).

В експозиції Національного музею народної архітектури та побуту України у Пирогові є інформація про традиційне оздоблення хат, зокрема малювання зубців червоною глиною по карнизах комина, під припічком. Як частина традиційного інтер'єру таке явище характерне у селах Білоцерківського р-ну Київської обл.

На Полтавщині, у старих хатах, на пічному комині виплювали круг із зубцями й обводили червоною глиною. Мешканка с. Засулля Лубенського р-ну Полтавської обл. *Марія Андріївна Моринець, 1927 р., н.,* згадувала: "Розмальовувала на верхнім карнизі печі квіточки червоні і листочки зелені" (Свирида, 2017, с. 410).

Оздобленню печей народні майстри приділяли особливу увагу, використовували при цьому переважно мотив "вазона". Для прикраси карнизів служив орнамент "бігунець", який застосовували в декоративно-художніх рішеннях. Розпис, виконаний на невеличкому форматі паперу, називали "мальовка", він мав декоративне призначення і був поширений у Дніпропетровській області. Розписи, зроблені за допомогою "трафарету", набули найбільшого поширення в інших областях України.

У другій половині ХХ ст. в окремих регіонах Наддніпрянщини для облицювання печей з'являються **кахельні плити**. Кахлі відігравали важливу роль у декоративно-художньому вирішенні інтер'єру хат, додаючи їм особливого колориту. У Полтавській обл. застосовували однobarвні рельєфні кахлі, які виготовляли переважно в тих районах, де був розвинений гончарний промисел (с. Опішня, м. Миргород). Рисунок рельєфних кахлів складався з геометричних орнаментів, що пояснювали способом виготовлення плитки. Згодом печі облицовують керамічними плитками заводського виготовлення.

Для заможних селян на Полтавщині печі облицовували і прикрашали художніми малюнками – однотонними і різнокольоровими малюнками із сюжетами побутових сцен, частіше – квітами, птахами, тваринами. Стисла інформація про це частково відображена у роботах *Віктора Самойловича (1977, с. 208–215)* та *Петра Юрченка (1970, с. 168–169.)*

В оздобленні кахлем простежуються ті ж елементи орнаменту, що характерні і для вишивки, мотиви різних видів народного мистецтва – флори, фауни, природного ландшафту певного географічного регіону.

Зі зміною планування сільського житла в другій половині ХХ ст. відбулися зміни і в інтер'єрі оселі, зокрема, значно зменшується роль печі в архітектурно-мистецькому рішенні, що було зумовлено переходом до нового типу будівництва. Це помітно в повоєнні роки, у зв'язку з масовим будівництвом багатокімнатних будинків, де піч зазвичай встановлювали у літній кухні.

У зв'язку із цим підвищується роль декоративного оформлення "груби", що залишалась у житлових приміщеннях. Її оздоблення скромніше, але не втратило художнього значення: фарбування у світлі або пастельні тони, розпис (іноді трафаретний) і деякі елементи пластичної обробки. Усе це гармонійно вписувалось в оновлений сільський інтер'єр відповідаючи функціональним й естетичним вимогам часу.

Внутрішнє декоративно-художнє оформлення української хати Наддніпрянської України вражає розмаїттям візерунків і кольорів. Декоративне оздоблення вирізняється простотою, доцільністю, є зручним у користуванні, водночас стримане, проте виразне й художньо довершене.

"Інтер'єр української хати – відкрита сторінка українського народу, – це обладнання з характерними яскравими національними рисами, це простота, доступність, вигода, стриманість у поєднанні з художнім довершенням декоративного оздоблення" (Чайка, 2011).

Селяни прикрашали й інші конструктивні елементи: сволок, прилоки, ліштву, простінки. Орнаментальні мотиви могли бути мальованими, різьбленими, іноді доповнювались різнокольоровим фарбуванням. Це не лише збагачувало загальний вид житла, але й підкреслювало його індивідуальність.

З розповіді очевидця: "У середині хати розписами буває прикрашено майже все, згадує Галина Миколаївна, 1936 р. н. – піч, стіни вгорі, поміж вікнами, над дверима та над ліжком. Ще прикрашають сволок, а іноді малюють і на стелі. Гарна стеля може кардинально змінити зовнішній вигляд оселі" (Опанасенко, 2012).

Різьблення по дереву – один з найстаріших і найпоширеніших видів декоративного мистецтва. Його використовували як для прикрашання предметів побуту, так і для архітектурних елементів житла. У середині ХХ ст. особливого розвитку різьблення по дереву досягла Полтавщина. Саме цей регіон зберіг і примножив традиції тонкої, вишуканої різьби. Полтавські майстри прикрашали предмети домашнього вжитку (скрині, шафи, столи, полиці) різьбленими узорами, намагаючись підкреслити їх форму і призначення. Орнаментальні мотиви були рослинного характеру: квіти, гілки, листя, що гармонійно вписувалось у загальну композицію інтер'єру сільської хати.

Тут жили і працювали відомі українські майстри різьбярства – *Василь Гарбуз (1882–1972)* та *Яків Халабудний (1897–1949)*. Обидва майстри були продовжувачами традицій місцевого різьбярського мистецтва, надаючи своїм роботам витонченості та глибини. Василь Гарбуз – народний майстер, який оздоблював побутові предмети геометричним і рослинним орнаментом, створюючи шедеври з посвяжених речей. Його роботи відзначалися зосередженістю та увагою до деталей. Яків Халабудний був не лише різьбярем, але й майстром скульптури малих форм. Мініатюрні дерев'яні фігурки й декоративні композиції вирізнялись точністю ліній і витонченим стилем. Вироби майстрів прикрашали ярма, вози, сані, скрині, полиці, меблі та дрібні хатні речі, були позначені оригінальністю, тонким художнім смаком і вписувалися в традиційне селянське середовище.

Серед видатних майстрів дереворізьби були і досвідчені брати – *Григорій* і *Микола Майстренки* – гідні продовжувачі славетних традицій чернігівського різьбярства. Їхні роботи вирізнялися професійною майстерністю, художнім смаком і знанням орнаментальних традицій.

Їхню справу продовжив *Антон Штепа (1903–2005)* – легенда українського різьбярства, майстер дерев'яної скульптури, чиє життя було присвячено мистецтву. Він зміг створити персональний, упізнаваний стиль.

Майстер працював не лише з деревиною, а й із глиною та гіпсом. Проте найулюбленишим матеріалом залишалася деревина різних порід.

Плетені **вироби з лози** були невід'ємною частиною побутової культури сільського населення Наддніпрянщини. Такі вироби використовувалися як у господарстві, так і в оздобленні житла. Це ремесло займає важливе місце в системі народних промислів, має яскраво виражені регіональні традиції й успадковується наступними поколіннями. З лози виготовляли кошики різних форм і розмірів (для ягід, грибів, білизни, хліба), кошари та меблі (крісла, табурети, столи), бутлі, тарелі, підставки для вазонів, підносів. Вироби слугували для зберігання та транспортування продуктів, а також застосовували для виготовлення огорож, господарських споруд, меблів та іграшок.

Плетіння було глухе й ажурне. Майстри вміло грали з ритмом плетіння, поєднували тонкі та грубіші лози кольоровими відтінками природного матеріалу. Лозоплетіння розвивалося в тих місцевостях, де росла лоза. Відомі осередки лозоплетіння – Сумщина, Черкащина, Київщина, частково Полтавщина.

Плетені вироби з лози у традиційній селянській хаті були не лише господарськими предметами, а й декоративними акцентами – особливо кошики для хліба, страв чи квітів, які виставляли на видноті. Це приклад того, як народні майстри створювали функціональні і художньо цінні предмети, що гармонійно вписувалися у традиційний сільський інтер'єр Наддніпрянської України.

На Київщині та Черкащині лозоплетіння було найбільш розвинене. У сільських місцевостях навколо Канева, Богуслава, Ржищева діяли цілі родинні майстерні. Полтавщина відома не тільки гончарством, ткацтвом, а й лозоплетінням. Тут були сприятливі умови для зростання лози, тож і майстрів було чимало. Дніпропетровщина теж мала своїх майстрів, особливо у районах уздовж Дніпра.

Майстри лозоплетіння з Наддніпрянщини були самоучками. Більшість з них не залишила по собі імен, однак їхні вироби зберігаються в краєзнавчих музеях та музеях народного побуту і декоративно-ужиткового мистецтва. Сучасні майстри лозоплетіння працюють у ремісничих осередках при музеях, етноцентрах, виставкових галереях.

У другій половині ХХ ст. великого розвитку набуло мистецтво **гутного скла**. Вироби зі скла – різнокольорові пляшки, вази, куманці ставили на підвіконня чи полиці, де вони виблискували на світлі й оживляли інтер'єр сільської хати.

Нашадки майстрів-гутників зуміли зберегти і пронести протягом століть давні традиції склоробства. Майстри та художники *Київського заводу* продовжують розвивати мистецтво, використовуючи прийоми вільного видування, характерне для старовинної української гуті. Роботи вирізняються яскравим стилем, функціональною різноплановістю та художньою виразністю.

Фарфоро-фаянсова галузь у другій половині ХХ ст. зазнала великих змін. **Фарфор** активно входить у побут сільського населення. Фарфорові вироби стали частиною оздоблювального елементу інтер'єру – вази, столи, чайні, кофейні сервізи, тарілки – розміщували на відкритих полицях, сервантах чи у "стінках-гірках". Посуд мав округлі, пластичні форми, орнаментовані підглазурними чи надглазурними розписом. Наявність у сільських хатах фарфорових сервізів свідчила не лише про естетичні уподобання господарів, а й символізувала рівень добробуту.

Виробництвом такої продукції займалися численні підприємства України, зокрема Київський (м. Київ), Баранівський (м. Баранівка, Житомирської обл.),

Коростенський (м. Коростень, Житомирської обл.), Полтавський (м. Полтава, Полтавської обл.). Майстри та художники цих заводів розробляли нові форми виробів і намагалися розкрити красу через різні форми декорування. Завдяки цьому вироби набули художньої виразності та стали елементами інтер'єру сільської оселі, надаючи хатам вишуканості й індивідуальності.

Використання фарфорових виробів в оселях Наддніпрянщини мало певні регіональні особливості. На Черкащині та Полтавщині, зокрема, фарфор виконував декоративну функцію. Сервізи та декоративні тарілки виставляли на полицях або в сервантах, у так званих "чистий" кімнати, призначені для прийому гостей. Це символізувало статок родини, традиційну гостинність і прагнення до облаштування житла на міський лад.

Ближче до Київської та Житомирської обл. спостерігалось дещо стримане ставлення до подібного декору. Тут фарфорові вироби мали практичне значення. Хоча окремі елементи, такі як вази, статуєтки або тарілки з ручним розписом усе ж використовували для прикрашання хатнього інтер'єру. Такі відмінності зумовлювалися як звичаями, так і рівнем доступності заводської фарфорової продукції.

Особливу увагу привертають твори митців *Київського експериментального кераміко-художнього заводу*. Вони застосовували традиції народного малювання й упровадили використання петриківського розпису на порцеляні, що стало важливою інновацією середини ХХ ст.

Серед найстаріших порцелянових підприємств в Україні виділяється *Баранівський*. Завод випускав вишукані столові сервізи, гарнітури, декоративні вироби та повсякденний посуд – чашки, тарілки, які ставали декоративно-художнім елементом інтер'єру сільської хати.

Коростенський порцеляновий завод спеціалізувався на виготовленні "білого посуду" з нефарбованої порцеляни. Значною подією у 1972 р. стало впровадження автоматизованого виробництва тарілок.

Вагомий внесок у побутове та декоративне застосування порцеляни зробив і *Полтавський порцеляновий завод*. У 1980 р. завод виготовив партію сувенірної продукції із символікою Олімпіади 1980, а також колекційний пам'ятний посуд, який широко розповсюдився серед населення Наддніпрянщини, прикрашаючи серванти, буфети й полиці сільських осель.

З другої половини ХХ ст. інтер'єрні рішення часто оформлювали за зразками загальнонародянських стилів, однак мали виразну регіональну стилістику, що формувалась під впливом місцевих майстрів і художньо-промислових комбінатів.

Дискусія і висновки

Декоративно-художнє оформлення інтер'єру сільського житла Наддніпрянщини у другій половині ХХ ст., зазнаючи впливу індустріалізації та масового виробництва, зберігало зв'язок із народною естетикою. У цей період сільські інтер'єри втрачали частину первісної етнографічної виразності, однак зберігали ключові традиційні декоративні елементи.

Основу художнього декору становили рушники, килими, настінний та орнаментальний розпис, дерев'яне різьблення, розписані печі, скрині, художня кераміка, лозоплетіння. Ці елементи не тільки прикрашали оселю, а й відображали систему уявлень про красу, демонструючи добробут і смаки господарів.

У сільський побут активно проникали вироби масового фабричного виробництва – порцеляна, гутне скло, декоративний посуд, які виконували як утилітарну, так і репрезентативну функцію, вказуючи на рівень культури і достатку. Мешканці сіл прагнули зберегти культурну

самобутність через інтер'єрне оздоблення, що відображало звички, смаки і уподобання народу.

Поєднання традиційних і сучасних елементів в оздобленні інтер'єрів стало важливим чинником формування регіональної культурної ідентичності наддніпрянців. Усупереч процесам уніфікації, інтер'єри сільських хат зберігають самобутність та індивідуальність, а огляд інтер'єрних рішень дає змогу простежити художні тенденції та соціокультурні трансформації, що відбувалися в сільському середовищі Наддніпрянщини в другій половині ХХ ст.

Список використаних джерел

- Герасько, М. О. (2015). Житло, як основа життєдіяльності українців. *Сумський історико-архівний журнал*, XXIV, 44–50. <https://oaji.net/articles/2015/667-1436265271.pdf>
- Глухенька, Н. (1971). Декоративно-ужиткове мистецтво Дніпропетровщини. *Народна творчість та етнографія*, 5, 51.
- Данченко, Л. С. (1974). *Народна кераміка середнього Придніпров'я*. Мистецтво.
- Декоративний розпис та орнаментика*. (2025, 16 квітня). https://pidru4niki.com/istoriya/dekorativnyi_rozpis_ornametika
- Зеленчук, В. С. (1968). *Народное декоративное искусство Молдавии*. Карта молд.
- Зозуля, А. І. (2013). *Додаток 3: Список респондентів*. Ф. 59 (П. 1, Од. зб. 4, Арк. 4). Архів кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
- Карандеева, Т. (2017). Традиційний український інтер'єр як відображення традиційно-звичаєвої культури українців (на матеріалах експедиційних досліджень). *Наукові записки НІЕЗ "Переяслава"*, 12(14), 249–253.
- Келембетова, В. Ю. (Ред.). (1974). *Побут і релігійні пережитки*. Наукова думка.
- Килими в сучасному інтер'єрі*. (2025, 14 травня). <https://umk.ua/2023/12/05/mebli-ta-vnutrishnye-ozdobleniya-ukrayinskoji-tradycijnoi-haty>
- Коломієць, М. С. (1994). Про національні і регіональні особливості архітектури України. У В. Тимофієнко (Ред.). *Архітектурна спадщина України*: Вип. 1. Маловивчені проблеми історії архітектури та містобудування (с. 209–214). Інститут теорії та історії архітектури.
- Лоліна, Н. А. (2015). Традиційна українська писанка: генеза та особливості геометричного орнаменту. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*, 33, 75–83. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.33.2015.158291>
- Масненко, В. В. (2012). *Українська хата*. Брама-Україна.
- Музей українського народного декоративного мистецтва*. (2009). <https://lib.nmu.org.ua/books/muzejni-podorozhi/muzej-ukrayinskogo-narodnogo-dekorativnogo-mystetstva-album/>
- Опанасенко, Г. М. (2012). *Додаток 3: Список респондентів*. Ф. 59 (П. 1, Од. зб. 3, Арк. 18). Архів кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
- Нечуй-Левицький, І. С. (1966). Не той став. У *Зібрання творів* (Т. 6). Наукова думка.
- Оборська, С. В. (2018). Декоративно-художні особливості оформлення сільського житла Наддніпрянщини (кінець XIX – початок XX ст.). *Культура і мистецтво у сучасному світі*, 19, 41–51. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss_2018_19_6
- Саєнко, Т. В., & Завийборода, А. М. (2019). *Регіональні особливості оздоблення вишуканою комплексою народного вбрання на Україні*. <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%B0%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE,%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B9%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0.pdf>
- Самойлович, В. П. (1972). *Українське народне житло*. Наукова думка.
- Самойлович, В. П. (1977). *Народное архитектурное творчество*. Будівельник.
- Самойлович, В. П. (1989). *Народное архитектурное творчество Украины*. Будівельник.
- Свирида, Р. (2017). Традиційні печі Полісся та Наддніпрянщини. *Наукові записки НІЕЗ "Переяслава"*, 406–410.
- Скуратівський, В. Т. (1970). Колице – попіл і рушник. *Народна творчість та етнографія*, 3, 54–60.
- Ткацтво в Україні*. (2025, 10 березня). Етнохата. <https://etnohata.com.ua/stati/traditsij/tkatstvo-na-ukrajini/>
- Шамшур, М. Г. (2022). *Додаток 3: Список респондентів*. Ф. 59 (Оп. 1, Од. зб. 3, Арк. 11). Архів кафедри етнології та краєзнавства історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, Україна.
- Щербань, С. (1989). *Тематико-експозиційні плани експозиції "Полтавщина, Слобожанщина"* (XIX – поч. XX ст.).
- Чайка, О. (2011, 11 березня). Етноелементи в сучасному інтер'єрі. *Наше слово*. <https://nasze-slovo.pl/etnoelementi-v-suchasnomu-interieri>
- Чорношюков, А. Є., Бабенко, О. О., & Батієвська, Т. В. та ін. (2019). *Українське декоративно-ужиткове мистецтво*. ПНПУ імені В. Г. Короленка. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14820/1/Українське%20декоративно-ужиткове%20мистецтво.pdf>
- Щербань, С. (1989). *Тематико-експозиційні плани експозиції "Полтавщина, Слобожанщина"* (XIX – поч. XX ст.). <https://etnoua.info>

Юрченко, П. Г. (1970). *Дерев'яна архітектура України*. Будівельник.
Юрченко, П. Г. (Упоряд. і авт. тексту), & Міндель, Б. О. (Фотогр.).
(1967). *Народне мистецтво. Україна. Кераміка. Декоративний розпис. Різблення на дереві. Вишивки. Килими. Тканини. Гутне скло. Художнє скло. Художній метал*. (Фотонарис). Мистецтво.
Ямборська, І. (2025, 16 травня). *Великі жінки Черкащини: історії вида-тних українок XX століття*. <https://18000.com.ua/strichka-novin/veliki-zhinki-cherkashini-istoriyi-vidatnix-ukrayinok-xx-stolittya>

References

- Chaika, O. (2011, March 11). *Ethnoelements in a modern interior*. Our word [in Ukrainian]. <https://nasze-slowo.pl/etnoelementy-v-suchasnomu-interieri>
Chornoschokov, A. E., Babenko, O. O., & Batiyevska, T. V., et al. (2019). *Ukrainian decorative and applied art*. V. G. Korolenko National Polytechnic University. <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14820/1/Українське%20декоративно-ужиткове%20мистецтво.pdf> [in Ukrainian].
Danchenko, L. S. (1974). *Folk ceramics of the middle Dnieper region*. Art [in Ukrainian].
Decorative painting and ornamentation. (2025, April 16) [in Ukrainian]. https://pidru4niki.com/istoriya/dekorativnyi_rozpis_ornamentika
Builder [in Russian].
Samoilovich, V. P. (1972). *Ukrainian People's Housing*. Scientific Opinion [in Ukrainian].
Sayenko, T. V., & Zavyboroda, A. M. (2019). *Regional features of embroidery decoration of folk costume complexes in Ukraine: methodological recommendations for students (Fine Arts)* [in Ukrainian]. <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%B0%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE,%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B9%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].
Shamshur, M. G. (2022). *Appendix 3: List of respondents*. F. 59 (Op. 1, Od. zb. 3, Ark. 11), Archives of the Department of Ethnology and Local History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].
Shcherban, S. (1989). *Thematic and exposition plans of the exposition "Poltava, Slobozhan Region" (19th - early 20th centuries)* [in Ukrainian].
Skurativsky, V. T. (1970). The heap – ashes and a towel. *Folk art and ethnography*, 3, 54–60 [in Ukrainian].
Svyryda, R. (2017). Traditional stoves of Polissya and the Dnieper region. *Scientific notes of the National Research Institute of Environmental Sciences "Pereyaslav"*, 1 [in Ukrainian].
Weaving in Ukraine. (2025, March 10). Etnokhata [in Ukrainian]. <https://etnoxata.com.ua/statyi/traditsiji/tkatstvo-na-ukrajini>
Yamborska, I. (2025, May 16). *Great Women of Cherkasy Region: Stories of Prominent Ukrainian Women of the 20th Century*. [in Ukrainian]. <https://18000.com.ua/strichka-novin/veliki-zhinki-cherkashini-istoriyi-vidatnix-ukrayinok-xx-stolittya>
Yurchenko, P. G. (Editor and author of the text), & Mindel, B. O. (Photographer). (1967). *Folk art. Ukraine. Ceramics. Decorative painting. Wood carving. Embroidery. Carpets. Fabrics. Blown glass. Art glass. Art metal*. (Photo essay). Art [in Ukrainian].
Yurchenko, P. G. (1970). *Wooden Architecture of Ukraine*. Builder [in Ukrainian].
Zelenchuk, V. S. (1968). Folk decorative art of Moldova. *Kartya mold* [in Russian].
Zozulya, A. I. (2013). *Appendix 3: List of respondents*. F. 59 (P. 1, Od. zb. 4, Ark. 4), Archives of the Department of Ethnology and Local History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

and art in the modern world, 19, 41–51 [in Ukrainian]. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss_2018_19_6

Opanasenko, G. M. (2012). *Appendix 3: List of respondents*. F. 59 (P. 1, Od. zb. 3, Ark. 18)? Archives of the Department of Ethnology and Local History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Samoilovich, V. P. (1977). *Narodnoe architectural creativity*. Builder [in Russian].

Samoilovich, V. P. (1989). *Narodnoe architectural creativity Ukraine*. Builder [in Russian].

Samoilovich, V. P. (1972). *Ukrainian People's Housing*. Scientific Opinion [in Ukrainian].

Sayenko, T. V., & Zavyboroda, A. M. (2019). *Regional features of embroidery decoration of folk costume complexes in Ukraine: methodological recommendations for students (Fine Arts)* [in Ukrainian]. <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%A1%D0%B0%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE,%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B9%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B0.pdf> [in Ukrainian].

Shamshur, M. G. (2022). *Appendix 3: List of respondents*. F. 59 (Op. 1, Od. zb. 3, Ark. 11), Archives of the Department of Ethnology and Local History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Shcherban, S. (1989). *Thematic and exposition plans of the exposition "Poltava, Slobozhan Region" (19th - early 20th centuries)* [in Ukrainian].

Skurativsky, V. T. (1970). The heap – ashes and a towel. *Folk art and ethnography*, 3, 54–60 [in Ukrainian].

Svyryda, R. (2017). Traditional stoves of Polissya and the Dnieper region. *Scientific notes of the National Research Institute of Environmental Sciences "Pereyaslav"*, 1 [in Ukrainian].

Weaving in Ukraine. (2025, March 10). Etnokhata [in Ukrainian]. <https://etnoxata.com.ua/statyi/traditsiji/tkatstvo-na-ukrajini>

Yamborska, I. (2025, May 16). *Great Women of Cherkasy Region: Stories of Prominent Ukrainian Women of the 20th Century*. [in Ukrainian]. <https://18000.com.ua/strichka-novin/veliki-zhinki-cherkashini-istoriyi-vidatnix-ukrayinok-xx-stolittya>

Yurchenko, P. G. (Editor and author of the text), & Mindel, B. O. (Photographer). (1967). *Folk art. Ukraine. Ceramics. Decorative painting. Wood carving. Embroidery. Carpets. Fabrics. Blown glass. Art glass. Art metal*. (Photo essay). Art [in Ukrainian].

Yurchenko, P. G. (1970). *Wooden Architecture of Ukraine*. Builder [in Ukrainian].

Zelenchuk, V. S. (1968). Folk decorative art of Moldova. *Kartya mold* [in Russian].

Zozulya, A. I. (2013). *Appendix 3: List of respondents*. F. 59 (P. 1, Od. zb. 4, Ark. 4), Archives of the Department of Ethnology and Local History, Faculty of History, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 27.04.25

Прорецензовано / Revised: 25.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 25.06.25

Iryna SYMONENKO, Senior Specialist (History)

ORCID ID: 0009-0008-6654-5819

e-mail: iryna.symonenko@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

DECORATIVE AND ARTISTIC INTERIOR DESIGN OF THE DNIPRAN REGION IN THE SECOND HALF OF THE 20th CENTURY

Background. In the second half of the 20th century, the design of rural residential interiors in the Dnieper region in a decorative and artistic style influenced the formation of the cultural identity of the Ukrainian people. The article examines the features of the design of the interior of dwellings, the influence of factors on the formation of interior solutions, decorative elements and color scheme. The main stylistic directions are analyzed: a combination of traditional artistic techniques with new materials and forms, which was the result of the preservation of folk traditions in the design of rural residential space.

Methods. The following methods were used in the study: to study the socio-cultural processes that influenced the formation of interiors in the Dnieper region - historical and cultural analysis; to compare the features of interior design in the second half of the 20th century – a comparative method; to reproduce the artistic design of interiors - analysis of archival materials and periodicals; descriptive method – to record decorative elements and materials; field research method (survey and photofixation of interiors) – to identify preserved interior solutions in private spaces.

Results. The decorative and artistic design of the interior of the Dnieper region in the second half of the 20th century underwent changes, as a result of which the styles of the "Soviet" Empire were intertwined with elements of the Ukrainian Baroque and folk ornament. The collected testimonies of respondents confirm the use of wall paintings, decorative fabrics, carpets, tapestries, towels in the dwellings of peasants. Since local artists and art and industrial complexes played a leading role, rural interiors began to be decorated using modern and new materials, preserving ethnic motifs.

Conclusions. The combination of traditional and modern approaches in the decorative design of interiors is an important stage in the development of the regional national culture of the Dnieper region. The second half of the 20th century allows us to trace cultural changes that contributed to the preservation of the tangible and intangible cultural heritage of this region.

Keywords: Dnieper region, decorative and artistic design, interior, decor, house, rural aesthetics.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.